

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

58, 59, 60, 61,
62, 63, 64, 65,

66, 67, 68, 69, 70,
71, 72, 73, 74, 75

2

L-85

2010

ՀՄԱՐԱՆ

ՀՈԳԵՇԱՀ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑ

ԵՒ

ԽՐԱՏԱԿԱՆ ԲԱՆԻՑ,

ԵՆՍ ԵՆ

ՊԷՍՊԷՍ ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԳԻՏԵԼԵԱՑ.

Ա. Ի. Ա. Գ. ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ.

Տպագրեալ

Հրամանաւ Վեհափառ Տեառն

ՏԵԱՌՆ ԳԼՈՐԳԱՑ Դ,

Աստուածընտիր Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց.

Ի ԹԷՂՅՈՒՄԻԱ,

Ի Տպարանի Խաչիպեան Ուսումնարանին.

1868 = ՌՅԺԷ.

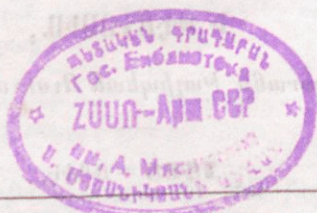
2842242

Չլսարանս զայսոսիկ ի խնդրոյ եւ ի յորդո-
րանաց եկեղեցական եղբարց ոմանց երկա-
սիրեալ, եւ արդեամբք Վսեմապատիւ ՄԿՐՏԻՉ
ՊԷՅԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ԲԷԻՉԵԱՆՅՅ սպագրեալ
քննայեմք ի վայելս տնասիրաց եւ ուսումնա-
սենչ մեռազնեայց.

ԳԱՐԲԷԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՅՎԱԶԵԱՆ.

Ի Մարտի 1868.

Ի ԹԷՌԴՈՍԻԱ.

11412-57

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 30 Октября 1868 г.

ԱԻԱԳ ԶՈՐԵՔՇԱՐԹԻ.

որ սքանչելիք այսօր տեսանեմք յաշ-
խարհի ի մէջ հողեղինաց. արարածք ա-
րարչին սպանութեան խորհին զխոր-
հուրդ: — Նոր բան, զարմանալի բան
կտեսնեմք այսօր աշխարհիս երեսը՝ հո-
ղեղինաց մէջ. արարածներն իրենց ստեղ-
ծողը սպաննելու համար խորհուրդ կա-
նեն: Այս խօսքով կճանուցանէ մեր սուրբ
եկեղեցին իւր որդւոց այսօրուան խորհուրդը, որ է
Մասնութիւն Փրկչին մերոյ ի ձեռս Հրէից:

Յիրաւի նոր ու խելք չհասնելու խորհուրդ, որ
այսօր կսկսի ստէպ ու հանդիսաւոր կերպով յիշատա-
կուիլ եկեղեցական պաշտամանց մէջ, եւ կվերջանայ
Քրիստոսի Տեառն մերոյ թաղմամբն ու յարութեամբը՝
սուրբ զատկին օրը:

Պօղոս առաքեալն ալ այնչափ զարմանք կցուցընէ
այս խորհրդոյս վերայ, այսինքն արարածոց իրենց
արարիչը սպաննելուն վերայ, որ կհաստատէ թէ
Հրէից իշխաններն ու քահանայապետները գրեթէ

չճանչցան ինչպէս որ պէտք էր՝ թէ Քրիստոս Աստուած է եւ Տէր փառաց. « Զի եթէ էր ծանուցեալ, կասէ, ոչ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին »: Եւ յիւրաւի, թէ որ Քրիստոսի սիրելի եւ հաւատարիմ առաքեալներն անգամ, որ միշտ հետն էին, եւ աչօք կոեսնէին նորա հրաշագործութիւններն ու կլլոսէին աստուածային վարդապետութիւնները, չէին կրցած հասկընալ փրկագործութեան խորհրդոյն գաղտնիքը, « Այլ էր բանն ծածկեալ ի նոցանէ »: Ինչպէս որ կասէ աւետարանը, « Ինչպիսի եւս առաւել չրէից մեծերը չէին կրնար որոշ կերպով գիտնալ՝ թէ Յիսուս ոչ միայն մեծիան է եղեր, այլ եւ Որդի Աստուծոյ եւ Աստուած. թէպէտ եւ ասով կարելի չէ ասել թէ բոլորովին անգիտութեամբ՝ այսինքն չգիտնալով եւ անմեղութեամբ էր նոցա աստուածասպանութիւնը »:

Այսօրուան ժամերգութեան մէջի երկու աւետարաններն ու գրեթէ բոլոր շարականները այս Մատնութեան խորհուրդը կ'իշխեն մեզի: Միայն երեկոյեան ժամուն գլխաւոր ընթերցուածը Սաղոմ' Գոմորայ կործանման պատմութիւնն է, բայց եւ անոր մէջ կերեւի Յուդայի եւ խաչահանուաց նման անզեղ մեղաւորներուն նաեւ այս աշխարհիս մէջ սոսկալի կերպով պատժուիլը:— Առաջ տեսնեմք թէ ինչ կերպով կ'պատմէ աւետարանը Քրիստոսի Տեառն մերոյ մատնութիւնը, որ չարչարանքին ալ սկզբնաւորութիւնն եղաւ:

Չրէից գլխաւորները տեսնելով որ Քրիստոսի քարոզութիւնները սաստիկ եւ անաչառ յանդիմանու-

թիւններ են իրենց պակասութիւններուն, մանաւանդ իրենց կեղծաւորութեանն ու սուտ բարեպաշտութեանը, երեկուան օրը՝ որ էր Աւագ երեքշաբթին, կամ թէ այս առաւօտ, Կայիափա քահանայապետին մեծ սրահին մէջ ժողովուեցան չրէից երկու քահանայապետները՝ Աննա եւ Կայիափա, եւ նոցա հետ բոլոր ժողովրդեան կարգացողներն ու փարիսեցիները, ճերերն ու իշխանաւորները. խորհուրդ արին թէ արդեօք ինչ կերպով պէտք է մեռցընեն զՅիսուս. որոշեցին որ խաբէական հնարքով մի ձեռք ձգեն զինքն ու այնպէս սպանեն. բայց սա սօնը՝ այսինքն զատկի օրերը անցնի կասէին, որպէս զի մի գուցէ այն մարդուն պատճառաւ ժողովրդեան մէջ խռովութիւն ելնէ. որովհետեւ տարւոյն այն օրերուն չրէաստանի ամէն կողմէն շատ մարդ կ'հաւաքուէր Երուսաղէմ, որոց մէջ հարկաւ Քրիստոսի Տեառն մերոյ կուսակցութիւն անողներ ալ կրնային գտնուիլ:

Ինթանիա գեղին մէջ Սիմոն անունով մէկը կար, որ առաջ բորոտ էր, եւ Յիսուս զինքը բժշկած էր, բայց Բորոտ անունը մնացած էր մարդուն վերան: Յիսուս նորա տունը նստած ժամանակը՝ իւր բարեկամին Ղազարու քոյրը Մարիամ քոյր մօտեցաւ, ձեռքը մէկ շիշով կամ ապակիէ ամանով ալնիւ թանկագին ծաղկի եղ. կոտրեց Մարիամ այն ապակին, ու եղը թափեց Յիսուսի գլուխը: Այն որ տեսան աշակերտները՝ սաստիկ նեղացան ու սկսան ասել իրարու. ինչո՞ւ այդպէս փճանար այդ պատուական եղը. « Ընդէր

Այս է ահա այսօրուան խորհուրդը, եւ աւետարանին պատմութեանը յարմար շարադրուած են նաեւ այսօրուան գեղեցիկ ու վսեմ շարականները. օրինակի համար մէջ բերեմք անոնց մէկ քանի տուները.

« Որ յաթոռ փառաց բազմեալ ընդ Հօր՝ անսկզբնակից Բանդ. այսօր բազմիլ ընդ հողեղէնսն յանձն առեր, օրհնեմք զեկեալք ի փրկութիւն աշխարհի. » — Ո՛վ յաւիտենական Բանդ Հօր. դուն որ Հօր Աստուծոյ հետ բազմած ես միշտ փառաց աթոռոյն վերայ, այսօր յանձն առիր հողեղինաց հետ մէկտեղ նստիլ. ուստի եւ մեք կօրհնեմք զքեզ՝ որ եկար աշխարհս փրկելու:

« Որ կենարար թաղման քո գուշակ զիւղոյն ծանուցեր զօճումն. այսօր Յուդային յայտնեցաւ խորհուրդ արծաթսիրութեան. օրհնեմք զեկեալք ի փրկութիւն աշխարհի. » — Դուն քու կեանք տուող թաղմանդ նշան տուիր մարմնոյդ եղով օճուիլը. այսօր Յուդայի արծաթասէր միտքը անով իմացուեցաւ:

« Որ խորհրդեամբ ընդ Հօր եւ Հոգւոյն արար ի պատկեր իւր զմարդն առաջին. այսօր որդիք մարդկան ժողովեալ՝ խորհին մատնել ի մահ զմրդին Աստուծոյ » — Որդին Աստուծոյ խորհուրդ անելով Հօր Աստուծոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ հետ, իւր պատկերին նման ստեղծեց առաջին մարդը Ադամ. այսօր ադամորդիք մէկտեղ ժողվուած՝ խորհուրդ կանեն որ մեռցընեն զմրդին Աստուծոյ:

« Յուդա սիրոյն աշակերտ՝ փոխանակեաց զատելութիւն առ վարդապետին, մատնելով քահանայիցն ընդ երեսուն արծաթոյ. » — Այն Յուդան որ աշակերտ էր

սէր քարոզող վարդապետին, նորա սիրոյն փոխարէն ատելութեամբ հատուցում արաւ. երեսուն արծաթով մատնեց զինքը Հրէից քահանաներուն ձեռքը:

« Ո՛վ Յուդաս արտասուելի. երկնաւոր վարդապետին սպանութեան խորհի զխորհուրդ, մատնելով ան. օրինաց՝ զի խաչեցի ի մէջ երկրի. » — Ո՛վ ողբալի Յուդա, իւր երկնաւոր վարդապետը սպաննել տալ կմտածէ, անօրէն մարդոց ձեռքը մատնելով զինքն որ երկրիս մէջատեղը խաչուի մեռնի:

Աւագ չորեքշաբթի աւուր խորհուրդը թէպէտ այս է, բայց որովհետեւ ասոնք միայն պատրաստութիւնք են Քրիստոսի մատնութեանը, պատշաճ կը համարիմք ամբողջացընել այս պատմութիւնը՝ երկրորդ աւուր՝ այսինքն աւագ հինգշաբթիին կարդացմունքներէն առնելով, մանաւանդ սուրբ աւետարանէն:

Հինգշաբթի օրը Հրէից սրտեմ կամ բարարցակեմ (խամուրսուգ) ասուած տօնն էր, Յիսուս ալ աշակերտներովը զատիկը պիտի ուտէր ըստ օրինաց. Ուստի աշակերտներն եկան ասին իրեն թէ Ո՛ւր կկամենաս որ երթամք զատկական գառը պատրաստեմք: Յիսուս աշակերտներէն երկուքը, այսինքն Պետրոսն ու Յովհաննէսը յուզարկեց, Գնացէք քաղաք՝ ասաց. երբոր ներս մտնէք, մարդ մի կենէ ձեր առջեւը՝ կըռնակը ջրի աման առած. նորա ետեւէն գնացէք, եւ սր տունն որ մտնէ՝ ասէք տանտիրոջը. վարդապետը կհարցընէ թէ ո՛ւր է այն ընակարանը՝ ուր որ զատիկ պիտի անեմ աշակերտներուս հետ ի միասին. վասն զի

ժամանակս մօտիկ է. «ժամանակ իմ մերձեալ է»: — Այս խօսքէն ալ կերեւի որ տանուաէրը Քրիստոսի աշակերտներէն էր, ու կհասկընար խօսքին միտքը: — Գնացին աշակերտները, գտան մարդը՝ ինչպէս որ ասեր էր Յիսուս, եւ զատիկը պատրաստեցին:

Իրիկուան դէմ եկաւ Յիսուս այն մեծ ու զարդարուն վերնատունը, եւ աշակերտացը հետ մէկտեղ նստաւ սեղան. Յետոյ դարձաւ առաց նոցա. Մեծ ցանկութիւն ունէի այս զատիկը ձեզի հետ անելու՝ չարչարուելէս առաջ. բայց այս ալ ասեմ ձեզի որ այսուհետեւ ասկից պիտի չուտեմ, մինչեւ որ ասոր կատարեալը ճաշակեմք՝ Աստուծոյ թագաւորութեանը հասած ժամանակը. «Յանկանալով ցանկացայ զայս պասեք ուտել ընդ ձեզ մինչչեւ չարչարեալ իցեմ. բայց ասեմ ձեզ, թէ ոչ եւս կերայց ի սմանէ մինչեւ լցցի յարքայութեան Աստուծոյ»: Հրէից սովորութիւնն այս էր, — ինչպէս որ մինչեւ ցայժմ ալ կանեն, — որ զտոկական սեղանն որ նստէին՝ տան մէջի մեծը կօրհնէր առաջին ու վերջին գաւաթը, անկից քիչ մը կիւրմէր, յետոյ կուտար որ ուրիշներն ալ կարգաւ խմեն: Յիսուս այն սովորութեան հետեւելով, գինիով գաւաթը ձեռքն առաւ՝ օրհնեց ու ասաց. Առէք բաժնեցէք մէջերնիդ. այսուհետեւ գինի պիտի չխըմեմ՝ մինչեւ որ Աստուծոյ արքայութիւնը (որ էր իւր յարութիւնը) գայ հասնի. «Առէք զայդ եւ բաժանեցէք ի ձեզ. ասեմ ձեզ՝ թէ յայսմհետէ ոչ արբից ի բերոյ որթոյ՝ մինչեւ եկեսցէ արքայութիւն Աստուծոյ»:

Երբոր ընթրիքը վերջացաւ, ոտք ելաւ Յիսուս, վերարկուն հանեց՝ դրաւ մէկդի, զենջակ (փեշքըմակ) կապեց մէջքը, ջուր լեցուց կոնքի (լեյկեհի) մէջ, եւ սկսաւ իւրաքանչիւր աշակերտաց ոտքը լուանալ ու մէջքի զենջակովը սրբել:

Պետրոսին որ եկաւ՝ ոտքը լուանալու, — ինչպէս որ կերեւի՝ ուրիշներէն առաջ, — նա առջի բերանը չուզեց. Տէր՝ ասաց, դո՛ւն իմ ոտքս պիտի լուանաս: Յիսուս պատասխանեց. Դո՛ւն չես գիտեր՝ ինչ է իմ արածս եւ ինչ խորհուրդ ունի. յետոյ կիմանաս: — Ոչ Տէր, ասաց Պետրոս, դո՛ւն յաւիտեան պիտի չլուանաս իմ ոտքս: Յիսուս ասաց անոր. Թէ որ զքեզ չլուանամ, հետս բան չունիս. «եթէ ոչ լուացից զքեզ, ոչ ունիս ընդ իս մասն»: Այն խօսքէն վախցաւ Պետրոս, ու իսկոյն վրայ բերաւ թէ Տէր, լուանումն՝ ոչ միայն ոտքերս, հապա նաեւ ձեռքերս ու գլուխս»: Յիսուս պատասխան տուաւ թէ լուացուած մարդուն հարկաւոր եղածը այս է միայն՝ որ ոտքերը լուանայ, — ինչպէս որ բաղնիքէ ելնողները կանեն՝ հագուելէն առաջ, — վասն զի արդէն մաքուր է. դուք ալ մաքուր էք, բայց ոչ ամէնքդ. «Լուացելոյն չէ ինչ պիտոյ՝ բայց զի զոտն լուանայցէ, քանզի ամենեւին սուրբ է. եւ դուք սուրբ էք, այլ ոչ ամենեքեան»: Այս ետքի խօսքովն ասել կուզէր Յուդայի՝ թէ գիտեմ որ դո՛ւն մաքուր չես չարութեան աղտերէ, եւ սակայն զքեզ չխայտառակելու համար՝ ուրիշներուն պէս քու ոտքդ ալ կլուանամ:

Երբոր կարգաւ ամենուն ոտքը լուաց վերջացուց, առաւ իւր վերարկուն, նորէն բազմեցաւ ու ասաց աշակերտներուն. Գիտէք արդեօք թէ այս ինչ բան էր որ արի ձեզի, եւ ինչ խորհուրդ ունի այս ձեր ոտքը լուանալս. Դուք ինծի Վարդապետ ու Տէր անունները կուտաք, եւ աղէք կանէք, վասն զի յիրաւի Վարդապետ եմ ու Տէր. իսկ արդ թէ որ ես՝ որ ձեր Տէրըն ու վարդապետն եմ՝ ձեր ոտքը լուացի, պէտք է որ դուք ալ մէկմէկու ոտքը լուանաք. այս մէկ օրինակ էր որ տուի ձեզի, որ դուք եւս իմ արածիս պէս անէք. « Դուք կոչէք զիս Վարդապետ եւ Տէր, եւ բարւաք ասէք, քանզի եմ իսկ. իսկ արդ եթէ ես լուացի զոտս ձեր՝ Տէրս եւ Վարդապետս, եւ դուք պարտիք զմիմանց ոտս լուանալ. զի օրինակ մի ետու ձեզ, զի որպէս ես ձեզ արարի՝ եւ դուք առնիջիք »:

Յետոյ ամենաքաղցր վարդապետութեամբ խրատներ առաւ Փրկիչն մեր իւր աշակերտացը, որ Յովհաննու աւետարանին մէջ կկարգամք աւագ հինգշաբթի գիշերը, եւ ոմանք սովորութիւն արած են Կոտակ Տեառն անուանելու այն աւետարանը:

« Ամէն ասեմ ձեզ » ասաց Տէրն մեր, այսինքն ըստոյգ եւ ճշմարիտ գիտցէք այս խօսքս՝ թէ ծառանքան զիւր տէրը մեծ չէ, յուզարկուած մարդն ալ քան զիւր յուզարկողը մեծ չէ. եթէ դուք գիտէք այս ճշմարտութիւնս, ու ձեր չափը չմոռնալով՝ խոնարհութեան մէջ կմնաք, բայց գործով՝ եւ ոչ թէ լոկ գիտնալով, երանի ձեզի. « Եթէ զայս գիտէք, երանելի եւս էք՝ եթէ առնիցէք զայս »: Միայն

թէ այս երանին որ կուտամ ձեզի՝ ամենուր համար չէ. գիտեմ որ պիտի կատարուի Սաղմոսին այն խօսքը թէ Ինծի հետ հաց ուտողը խաբէութիւն արաւ ինծի. « Որ ուտէր ընդ իս հաց՝ արար ինձ խաբէութիւն »:

Այս ասաց, ու քանի որ դեռ կերակուր ուտելու հետ էին՝ Յուդայի կամակորութեանը վերայ զայրացած կերպով ասաց. Չեր մէջէն մէկը զիս պիտի մատնէ. « Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս: Որդի մարդոյ երթայ, որպէս եւ գրեալ է վասն նորա, բայց վնայ մարդոյն այնմիկ՝ յոյր ձեռս Որդի մարդոյ մատնեսցի. լաւ էր նմա թէ չէր իսկ ծնեալ մարդն այն », — ես կերթամ կմեռնիմ, ինչպէս որ արդէն ինծի համար գրուած է. բայց վնայ այն մարդուն որ իմ մատնուելուս պատճառ պիտի լինի. լաւ էր իրեն՝ որ այն մարդը եւ ոչ աշխարհք եկած լինէր: Աշակերտ-

ները շուարած՝ մէկմէկու երես կնայէին, չէին գիտեր թէ որո՞ւ համար կասէ Յիսուս այն խօսքերը. իրարու հետ փախացին թէ արդեօք իրենցմէ որք պիտի անէ այն բանը, եւ որոշել չկարենալով՝ սաստիկ տրամեցան. սկսան ամէն մէկը հարցընել Յիսուսի, «Միթէ ես իցեմ, Տէր»։ Թէպէտ եւ իրենց խղճմտանքը կվկայէր որ այնպիսի անօրէնութիւն գործելու ամենեւին միտք չունին, բայց կուզէին լրսել Յիսուսի բերնէն թէ ոչ, դուն չես: Յիսուս պատասխանեց. Տասուերկուքէդ մէկը, որ այժմ ինծի հետ ձեռքը այս պնակիս մէջ խոթեց՝ նա պիտի մասնէ զիս: Եւ որովհետեւ ըստ արեւելեան սովորութեան՝ երեք չորս հոգի ի միասին կամ իրարու ետեւէ ձեռքերնին կերկընցընէին պնակին մէջ, կարելի չէր որոշ կերպով հասկընալ թէ այն խօսքը որո՞ւ համար է. ուստի եւ նոյն խկ Յուդան յանդուզն վստահութիւն ցուցընելով Յիսուսի մարգասիրութեանը վերայ, եւ յուսալով որ նա չկամենար զինքը խայտառակել, հարցուց լրբութեամբ. «Միթէ ես իցեմ, վարդապետ»: Յիսուս իսկոյն պատասխանեց թէ դուն քու բերնովդ ասիր. «Դո՞ւ ասացեր»: Միւս աշակերտները այն խօսքէն ալ յայտնի չհասկըցան թէ նա էր մատնիչը:

Այն միջոցին Տէրն մեր հացը ձեռքն առաւ, օրհնեց, փառք տուաւ Աստուծոյ, բրդեց ու տուաւ իւր աշակերտացն ու ասաց. «Առէք կերնայք, այս է մարմին իմ, որ վասն ձեր եւ բազմաց բաշխի.» — Առէք ու կերէք, այս իմ մարմինս է՝ որ ձեզի համար եւ

ուրիշ շատերուն համար կբաժնուի: Յետոյ երբոր ընթրիքը վերջացաւ, առաւ ձեռքը գինիով գաւաթը, օրհնեց ու տուաւ նոցա ասելով. «Արբէք ի գմանէ ամենեքին. զի այդ է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ ի վերայ բազմաց հեղանի ի թողութիւն մեզաց.» — Ամէնքդ ալ խմեցէք ասկից, վասն զի դա իմ արիւնս է, Աստուծոյ եւ մարդկանց մէջ նոր ուխտ եւ դաշնագրութիւն հաստատելու արիւն, որով եւ մեզաց թողութիւն պիտի լինի: Այս ալ աւելցուց թէ «Ջայս արարէք առ իմոյ յիշատակի». այսինքն դուք եւս սոյն բանս արէք՝ իմ յիշատակս ձեր մէջ նորոգելու համար. որով եւ իշխանութիւն տուաւ առաքելոց եւ նոցա յաջորդներուն՝ որ պատարագի խորհուրդը նուիրագործեն, եւ իւր սուրբ մարմինն ու արիւնը բաշխեն հաւատացելոց:

Երբոր Յիսուս նորէն ցաւելով Յուդայի կորստական դիտաւորութեանը վերայ՝ ասաց թէ Ահա զիս մատնողին ձեռքը այս սեղանիս վերայ է, «Աւասիկ ձեռն մատնչի իմոյ ընդ իս ի սեղանս», Յովհաննէս աւետարանիչը Յիսուսի մօտ նստած էր. սա աւելի համարձակութիւն ունէր Փրկչին առջեւը, որովհետեւ ուրիշներէն ալ աւելի էր նորա սէրը առ Փրկիչն, ուստի եւ Յիսուս աւելի կսիրէր զՅովհաննէս: Պետրոս առաքեալ աչք արաւ Յովհաննէսին որ հարցընէ թէ որո՞ւ համար է Յիսուսի ասածը. Յովհաննէս ալ Յիսուսի վզին փաթթուեցաւ ու ասաց, «Տէր, սի՛ է»: Յիսուս պատասխանեց. Որուն որ տամ կերակրին մէջ թաթխելու պատառս՝ նա է. «Այն է որում ես թա-

ցից զպատառն եւ տաց» : Թաթխեց պատառն ու տուաւ Յուդայի : Աշակերտները դարձեալ չհասկըցան թէ ինչ մտքով անոր տուաւ պատառը . Յուդան աղէկ հասկըցաւ , բայց փոխանակ զլջալու՝ մեղայի դալու : աւելի կատղեցաւ . ինչպէս որ կասէ սուրբ աւետարանը թէ « եւ յետ պատառոյն՝ ապա եմուտ ի նա սատանայ » : Յիսուս տեսնելով որ անդեղջ Յուդան այնուհետեւ բողբոլիկն մասնեց ինքզինքը սատանային ձեռքը՝ ասաց անոր . « Ուրեմն ինչ որ պիտի անես՝ շուտով արա » : Այս խօսքէն միւս աշակերտները այնպէս հասկըցան որ Յիսուս ասել կամեցաւ Յուդայի թէ Այս ասին համար ինչ որ մեզի հարկաւոր է՝ գնա առ . կամ թէ աղքատաց ստակ բաժնէ . որովհետեւ Յիսուսի եւ աշակերտացը համար հաւաքուող փողերուն սնտուկը կամ գանձանակը Յուդայի ձեռքն էր : Բայց Յուդան վախնալով որ եթէ աւելի ուշանայ՝ մի գուցէ խայտառակուի , պատառը առնելուն պէս գուրս ելաւ . « Առեալ զպատառն՝ ել արտաքս վաղվաղակի » :

Յուդային գուրս ելնելովը կսկսէր Քրիստոսի Տեառն մերոյ մատնութեան , չարչարանաց եւ խաչելութեան խորհուրդը կատարուելի ի փառս Հօր Աստուծոյ եւ ի փրկութիւն մարդկան . անոր համար ասաց Քրիստոս իւր աշակերտացը . « Այժմ՝ փառաւորեցաւ Որդի մարդոյ , եւ Աստուած փառաւորեցաւ ի նմա » : Բարեմիտ աշակերտները տեսնելով որ ինքը Տէրն մեր փառքի եւ մեծութեան վերայ խօսք բացաւ , համարձակեցան հարցընելու Յիսուսի այն բանն

որ ուրիշ անգամ ալ վիճարանութեան նիւթ եղած էր իրենց մէջ . այսինքն թէ արդեօք իրենց մէջէն ո՞վ պիտի համարուէր ամենէն մեծը : — Այստեղ յարմար կդատիմք այս խորհրդածութիւնս անել թէ Քրիստոս թէ որ պապական քրիստոնէից կարծիքին ու խօսքերուն համեմատ պատասխան տար աշակերտաց այն հարցմանը , անշուշտ պէտք էր ասէր , — ինչպէս որ կասեն կաթոլիկները . — Միթէ գուրս նոր պիտի իմանաք թէ ո՞վ է ձեր մէջ ամենէն մեծը . չէք գիտեր որ իմ մի միայն փոխանորդս ո՞վ պիտի լինի աշխարհիս վերայ , ուստի եւ ձեր մի միայն գլուխը , առաջնորդը , վարդապետը , վարժապետը , տէրը , հրամանատարը , եւ այլն . ո՞չ ապաքէն Պետրոսին , ու միայն Պետրոսին տուեր եմ ես այդ իշխանութիւնները . ո՞չ ապաքէն զինքը միայն անուաներ եմ վե՞հ հիման իմ եկեղեցւոյս . ո՞չ ապաքէն իրեն ձեռքը միայն տուեր եմ երկնքի թագաւորութեան՝ արքայութեան փականքը . ո՞չ ապաքէն զինքը միայն դրեր եմ կապող եւ արձակող յերկինս եւ յերկրի . ուրեմն ինչպէս կհամարձակիք տարակոյս անգամ հանելու : թող թէ վէճ բանալու մէջերնիդ՝ թէ արդեօք ձեզնէ որը մեծ պէտք է համարուի . « եղէւ հակառակութիւն ի մէջ նոցա՝ թէ ո՞վ ի նոցանէ համարիցի մեծ » : Զարմանալի բան չէ արդեօք , ո՞վ Քրիստոսասէր ունկընդիրը , որ Տէրն մեր այդպիսի պատասխան տալու տեղը դարձաւ այս նշանաւոր խօսքերս ասաց աշակերտաց , որ ինչպէս հասկըցան նոքա այն ժամանակը՝ երանի թէ նոյնպէս ուզիլ հասկընային իւրաքանչ

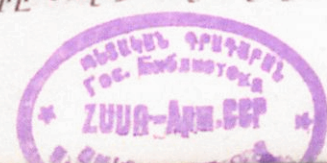
չիւր առաքելոց յաջորդները՝ նաեւ քրիստոնէութեան առաջին դարերէն ետքը, մանաւանդ Պետրոսի յաջորդները, այսինքն Հռովմայ պապերը, եւ զգուշանային այն տիրապետութեան եւ իշխանասիրութեան հոգիէն՝ որ մի միայն պատճառ եղած է քրիստոնեայ ժողովրդոց այսպէս իրարմէ բաժնուելուն եւ իրարու անհաշտ թշնամի լինելուն։ Ի՞նչ ասաց Քրիստոս. « Թագաւորք ազգաց տիրեն նոցա, եւ որ իշխենն նոցա՝ բարերարք կոչին. այլ դուք ոչ այնպէս. այլ որ մեծն է ի ձեզ՝ եզիցի իբրեւ զկրտսերն, եւ առաջնորդն իբրեւ զսպասաւորն » . — Դրսի ազգաց եւ հեթանոսաց թագաւորներուն ու իշխաններուն գործն է՝ տիրել տիրապետել մէկուն մէկալին վերայ, եւ փառաւոր անուններով՝ ածականներով՝ ախտըսներով զարդարուիլ. բայց ձեզի այդպիսի բան չըվայլեր, հապա ձեր մէջ ո՞վ որ մեծ է՝ նա ամենէն փոքրին պէս պիտի վարուի, եւ ո՞վ որ իշխանաւոր կամ առաջնորդ է՝ ամենուն սպասաւորի պէս ծառայուի թիւն պիտի անէ : « Ո՞վ է մեծ. բազմեանն եթէ սպասաւորն. ո՞չ ապաքէն բազմեանն. բայց ես եմ ի միջի ձերում իբրեւ սպասաւոր » . — Մեծը ո՞վ է, նստողը թէ ոտքի վերայ ծառայողը. ո՞չ ապաքէն նըստողը. եւ ահա ես ձեր մէջ սպասաւորի պէս ծառայուի թիւն կանեմ :

Յետոյ զանազան հոգեբուղիս ու սրտաշարժ խօսքերով յորդորեց առաքեալներն որ սիրեն մէկզմէկ. « Որդեակք իմ, ասաց, փոքր ինչ ժամանակ կմնամ ձեզի հետ, եւ ինչպէս որ մէկ անգամ Հրեաներուն

ասի՝ թէ պիտի փնտռեն զիս, այժմ՝ նոյն բանը ձեզի կասեմ, նոր պատուիրան մի կուտամ ձեզի՝ որ սիրէք մէկզմէկ. նոր սէր ասածս անոր համար է որ ինչպէս ես սիրեցի զձեզ, դուք ալ մէկզմէկ այնպէս սիրէք. « Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրիցէք զմիմեանս. որպէս սիրեցի ես զձեզ, զի եւ դուք սիրես. ջիք զմիմեանս » : Ասով թող ծանչնան ամէնքն ալ որ դուք իմ աշակերտներս էք՝ որ սիրէք մէկզմէկ. « Յայսմ ծանիցեն ամենքեան եթէ իմ աշակերտք էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս » :

Հարցուց Պետրոս Յիսուսի թէ Տէր, ո՞ւր կերթաս : Յիսուս պատասխանեց. Ուր որ ես կերթամ՝ դուն չես կրնար այժմ գալ իմ ետեւէս, բայց յետոյ կուգաս ետեւէս (ինծի նման խաչի վերայ մեռնելով) : Պետրոս ասաց թէ Տէր, ինչո՞ւ պիտի չկարենամ այժմ գալ քու ետեւէգ. քեզի հետ պատրաստ եմ թէ բանտ երթալու եւ թէ մեռնելու. ես հիմակուրնէ իմ կեանքս կուտամ քեզի համար : — Կեանքդ կուտաս ինծի համար, ասաց Յիսուս. ճշմարիտն ասեմ քեզի, գեռ առաւօտեան հաւը չխօսած՝ երեք անգամ զիս պիտի ուրանաս. « Չեւ իցէ հաւու խօսեալ՝ մինչ դու երիցս ուրասցիս զիս » :

Երբոր յուզարկեցի զձեզ, ասաց, առանց քսակի, առանց տուրակի, առանց կօշիկի, բանի մի կարօտուի թիւն քաշեցիք : — Պատասխանեցին թէ եւ ոչ մէկ բանի : — Իսկ այժմ, ասաց, ո՞վ որ քսակ ու տուրակ ունի՝ հետը թող առնու, թուր չունեցողն ալ թող իւր հագուստները ծախէ ու թուր գնէ : Ասել կուզէր

Թէ այնպիսի սարսափ՝ այնպիսի տագնապ պիտի գայ շուտով ձեր վերայ որ պէտք է ամէն մարդ այժմէն իւր գլխուն ճարը տեսնէ, իրեն ապրուստը ճարելու՝ ինքզինքը պաշտպանելու նայի։ Աշակերտներն ասին Թէ Տէր, ահա այստեղ երկու հատ Թուր կայ։ — Բաւական է, ասաց Յիսուս. որով կուզէր հասկըցընել Թէ իւր միտքը այն չէ որ նոքա իրօք գէնք առնուն՝ ծեծկուելու պատրաստուն, հապա գիտնան որ մեծ վտանգի մէջ են։

Այնուհետեւ Յիսուս շատ քաջալերական խօսքեր ասաց աշակերտացը, որպէս զի իւր քաջելու չարչարանքներն ու խաչուիլը մեռնիլը տեսնելով չգայթակղին չըբփօթին, հապա հաստատ մնան իւր սիրոյն մէջ, եւ իրարու հետ միաբան. խոստացաւ որ իրեն տեղը մխիթարիչ յուզարկէ նոցա զՀոգին սուրբ, եւ Հօր Աստուծոյ խնամոցը յանձնեց զանոնք աղօթական ձեւով։ Յետոյ ելաւ սեղանէն, ու աշակերտներուն հետ ի միասին զնաց դէպ ի Ձիթենեաց լեռը, ինչպէս որ իրենց սովորութիւնն էր։

Ճանապարհին ասաց Յիսուս աշակերտներուն Թէ Այս գիշեր դուք ամէնքդ ալ պիտի շփոթիք ու տագնապիք ինծի համար, յոյսերնիդ պիտի կտրէք ինծմէ, ինչպէս որ գրուած է Թէ Հովիւը պիտի զարնեմ, ու ոչխարները ցիրուցան պիտի լինին։ Բայց երբոր յարութիւն առնում՝ Գայլիլիա կերթաք, եւ ես ձեզնէ առաջ այնտեղ կգտնուիմ։ Պետրոս նորէն սկսաւ ասել Թէ Թէպէտ ամէնքն ալ շփոթին ու հեռանան

քեզնէ, ես չեմ հեռանար։ Նոյնպէս կասէին նաեւ միւս աշակերտները։ Բայց Յիսուս նորէն պատասխանեց Պետրոսի. Այս գիշեր՝ դեռ հաւը չխօսած՝ դուն երեք անգամ զիս պիտի ուրանաս։ Իսկ Պետրոս կպնդէր ու կասէր. Եթէ մեռնիլ ալ պէտք լինի քեզի հետ, դքեզ չեմ ուրանար։

Այնպիսի խօսակցութեամբ անցան Կիւրոնի ձորէն ու Գեթսեմանի անունով գեղը եկան՝ որ Ձիթենեաց լեռան ոտքը շինուած էր, եւ պարտեղի մը մէջ մտան։ Եւ որովհետեւ շատ գիշերներ այն տեղերը կանցընէր Յիսուս աշակերտացը հետ մէկտեղ, Յուզան ալ գիտէր որ այն գիշերը հոն կընան ժողովուրդ։

Ասաց Յիսուս աշակերտացը. Նստէք դուք այդ տեղը՝ մինչեւ որ ես երթամ աղօթք անեմ. դուք ալ աղօթք արէք որ փորձութեան մէջ չընկնիք։ Առաւ հետը Պետրոսն ու Ջեբեղեայ երկու որդիքը, որ էին Յակովբոս եւ Յովհաննէս, — որ երեքն ալ Քաբոլ լեռան վերայ իւր պայծառակերպութիւնը տեսած էին, — սկսաւ տրամիլ ու հոգ քաշել։ Այնպէս տրտում եմ որ մեռնիլս աչքիս չերեւար, ասաց աշակերտներուն. դուք այստեղ մնացէք ու ինծի հետ արթուն կեցէք. «Տրտում է անձն իմ մինչեւ ցմահ. կացէք աստ եւ հսկեցէք ընդ իս»։

Այն տեղէն մէկ քար նետելու չափ տեղ առաջ անցաւ, ընկաւ երեսի վերայ, եւ այս մտքով աղօթք կանէր, որ եթէ կարելի է՝ այն դառն եւ սոսկալի ժամը անցնի երթայ։ Գիտէր որ ամէն բան կարելի

է Հօր Աստուծոյ Համար. այն ալ գիտէր թէ. ինչ որ Աստուած սահմաներ է ի յաւիտենից՝ մարդկային ազգիս փրկութեանը համար; պէտք է կատարուի. եւ սակայն կ'Թողուր որ իւր մարդկային բնութիւնը մահու չափ տագնապի ու վախնայ չարչարանքէն ու խաչելութենէն; որպէս զի իմացուի թէ ոչ միայն Աստուած է ինքը; այլ եւ մարդ կատարեալ. ուստի կասէր աղօթքին մէջ. « Հայր իմ, ամենայն ինչ քեզ հնարաւոր է. եթէ կամիս՝ անցո զբաժակս զայս յինէն. բայց ոչ իմ կամք; այլ քոյդ լիցին. » — Հայր իմ, քեզի համար ամէն բան կարելի է. թէ որ կամենաս՝ թող այս գաւաթը անցնի ինձմէ; չխմեմ. բայց իմ կամքս թող չլինի; այլ քու կամքդ: Ասով կսովրեցընէր մեղի Փրկիչն մեր՝ թէ մեք ալ ինչպէս պիտի աղօթեմք առ Աստուած՝ երբոր նեղութեան մէջ գտնուիմք. այսինքն թէ պէտք է որդիական վստահութեամբ մեր խնդիրքը անեմք առ Աստուած; բայց եւ յօժար կամօք Աստուծոյ կամացը թողումք մեր խնդրուածքին կատարումը:

Դարձաւ եկաւ աշակերտացը քով; տեսաւ որ քուն կլինին. Սիմոն, քուն կլինիս; ասաց Պետրոսի. միթէ չկրցար մէկ ժամ արթուն կենալ ինձի հետ. արթուն կեցէք եւ աղօթք արէք որ փորձութեան մէջ չընկնիք. հողիս յօժար է՝ չարչարուելու աշխարհիս փրկութեանը համար; բայց մարմինս տկար. կամ թէ գիտեմ որ ձեր հողին ալ յօժար է ինձմէ չբաժնուելու; բայց ձեր մարմինը տկար է; ուստի աղօթքով պէտք է ոյժ առնու Աստուծմէ:

Նորէն դնաց Յիսուս աղօթքի կեցաւ ու ասաց. « Հայր իմ, եթէ հնար իցէ անցանել յինէն բաժակիս այսմիկ. ապա թէ ոչ՝ արբից զսա; եղիցին կամք քո » — Դարձաւ աշակերտաց քով; տեսաւ որ նորէն քուներնին տարեր է; որովհետեւ աչքերնին ծանրացած էր արամութեամբ. չէին գիտեր թէ ինչ պատասխան տան իրեն: Թողուց զիրենք ու դնաց; երբորդ անգամ կեցաւ աղօթքի՝ ու նոյն խօսքերն ասաց. « Հայր; եթէ կամիս; անցո զբաժակս զայս յինէն. բայց ոչ իմ կամք;

այլ քոյդ լիցին»: Այն միջոցին երկնքէն հրեշտակ մի երեւցաւ որ սիրտ կուտար Յիսուսի. ոչ թէ անոր համար որ իբր թէ կարօտ էր արարիչն հրեշտակաց՝ հրեշտակի քաջալերական խօսքերուն; այլ միայն մեղի օրինակ տալու համար որ մեր նեղութեանց ժամանակը Աստուծոյ վերայ միայն դնեմք մեր յոյսը; եւ իրմէ սպասեմք մխիթարութեան:

Վերջին անդամուն այնչափ սաստիկ էր Յիսուսի տագնապն որ արիւնախառն քրտինքը աստուածային երեսէն վար կվազէր: Ոտք ելաւ արօթքէն, եկաւ աշակերտներուն քով, ու տեսնելով որ քուն եղեր են, նոցա թուլութիւնը քաղցրութեամբ յանդիմանելու կերպով ասաց. Այսուհետեւ որչափ ուզէք քուն եղիք ու հանդչեցէք, վասն զի ահա եկաւ հասաւ այն ժամը՝ յորում պիտի մատնուիմ մեղաւոր մարդոց ձեռքը. «Ննջեցէք այսուհետեւ եւ հանգերուք, զի ահա եհաս ժամն յորում մատնի Որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց»: Ելէք երթամք, ասաց, ասկից. վասն զի ահա մօտեցաւ զիս մատնողը. «Օ՛ն արիք, գնասցուք աստի. զի ահա եհաս որ մատնելոցն է զիս»:

Նոյն միջոցին եկաւ հասաւ Յուդա Իսկարիովտացին, հետն ալ քահանայապետներուն ու իշխաններուն կողմանէ յուղարկուած մեծ բազմութիւն զինուորաց, ծառայից ու հասարակ ժողովրդոց, ձեռքերնին ջահեր ու լապտերներ, թրեր ու հաստ գաւազաններ. կերելի որ վախ ունէին թէ Յիսուսի աշակերտները կրնան գէմ կենալ իրենց ու ծեծկուիլ հետերնին՝ որ իրենց վարդապետը ձեռք չընկնի:

Յուդան իւր հետը բերած մարդոց ապսպրած էր՝ որ մի գուցէ Յիսուսի տեղը նորա աշակերտներէն մէկը բռնեն, մանաւանդ որ գիշեր էր. ուստի ձեզի նշան այս թող լինի, ասաց. որուն հետ որ ես պագւորիմ՝ նա է, իսկոյն բռնեցէք զինքը: Այս ասաց ու առաջ անցաւ, մօտեցաւ Յիսուսի, Ողջ կեցիր վարդապետ, ասաց ու համբուրեց զինքը: — «Ո՛վ համբոյր,

նենգութեան նշան եւ առիթ մահու» կգոչէ եկեղեցին այսօրուան շարականով. ինչպէս որ Յիսուս ալ յանդիմանելով անօրէն աշակերտին խարդախութիւնն՝ ասաց. «Ընկեր, վասն որոյ եկիրք. Յուդա, համբուրելով մատնես զՈրդի մարդոյ»:

Յետոյ տեսնելով իւր վերայ եկած մարդկանց բազմութիւնն ու կերպը, դարձաւ ասաց անոնց. «Զո՞նք եք»: — Զո՞վ կվինտէք: Նոքա պատասխանեցին թէ «ԶՅիսուս նազովրեցի: — Ես եմ» ասաց Յիսուս: Յուդան ալ նոցա մէջն էր: Երբոր Յիսուս Ես եմ ասաց, ամէնքն ալ ետեւ ետեւ գնացին ու գետին զարնուեցան սարսափած: Նորէն հարցուց Յիսուս թէ Զո՞վ կուզէք: Երբոր նոքա նոյն բանն ասին, Յիսուս պատասխանեց. «Ասացի ձեզ թէ Ես եմ», ու բեմն զիս բռնեցէք, բայց աշակերտներս թողէք որ երթան իրենց գործին: Աշակերտներէն ոմանք ասին Յիսուսի. Տէր, հրաման կուտան, զարնեմք թրերով այդ մարդկանց: Այն միջոցին Պետրոս հրամանի ալ չսպասելով՝ թուրը քաշեց, զարկաւ քահանայապետին ծառաներէն մէկուն, ու աջ ականջը կտրեց. եւ ծառային անունն էր Մաղքոս: Յիսուս իսկոյն ասաց աշակերտացը. «Թոյլ տուք մինչեւ ցայդ վայր», այսինքն թող տուէք, համբերեցէք, արգելք մի լինիք այդ բաներուն: Մօտեցաւ զարնուած մարդուն, ու ականջը բժշկեց, որպէս զի ցուցընէ թէ չկամենար ինքզինքը պաշտպանել զէնքերով: Յետոյ դարձաւ ասաց Պետրոսի. Թուրդ տեղը գիրք. «Արկ զտուրդ անգրէն ի պատեանս իւր. զի ամենքեան որ սուր առնուցուն՝ սրով անկանիցին».

ով որ ինքնագլուխ ու անիրաւ տեղը թուր կքաշէ՝
 թրի բերան կերթայ: Այս խօսքով Հրէից ալ կհասկը-
 ցընէր թէ իրենց անիրաւ գործողութիւնը անպատիժ
 պիտի չմնայ: Կամ թէ արդեօք անյայտ կարծիք կա-
 նես, ասաց Պետրոսի, որ իբր թէ չեմ կրնար խնդրել
 իմ Հօրմէս որ հասցընէ ինձի այստեղ տասուերկու
 գունդէն աւելի հրեշտակներ. բայց այն ատեն ինչպէս
 պիտի կատարուին գրոց խօսքերն որ առաջուց ասած
 են թէ այս բաներս պէտք է որ այսպէս լինին:

Դարձաւ յետոյ ասաց իւր վերայ եկողներուն եւ
 նոցա գլխաւորներուն. Իբր թէ ես աւազակ լինէի՝
 այնպէս եկեր էք վերաս թրերով ու գաւազաններով
 որ բռնէք զիս: Անգագար ձեզի հետ էի տաճարին
 մէջ ու քարոզութիւն կանէի, ձեռք չզարկիք ինձի.
 հապա այս է ձեր ժամանակը, այս է ձեզի առ ժա-
 մանակ մի տրուած խաւարային իշխանութիւնը:

Այն ատեն զինուորները իրենց հաղարապետին
 հետ ու Հրէից սպասաւորներուն հետ ի միասին բըռ-
 նեցին զՅիսուս ու կապեցին: Այն որ տեսան աշակերտ-
 ները, ամէնքն ալ թողուցին զՅիսուս ու փախան.
 միայն Պետրոս, եւ միւս աշակերտներէն մէկը, — որ
 Յովհաննէս աւետարանիչը կկարծուի, — հեռուանց
 Յիսուսի ետեւէն կերթային, մինչեւ որ Հրեայք տա-
 րին զՅիսուս Աննա քահանայապետին, որ այն տար-
 ւոյն քահանայապետին՝ այսինքն Կայիափայի աներն
 էր. յետոյ Կայիափային, անկից ալ Պիլատոսի, ինչ-
 պէս որ վաղուան լսարանին մէջ պիտի պատմեմք:

Մասնիչն Յուդա գուցէ միաքը դրած էր որ թէպէտ
 ինքը իւր չարութիւնը գլուխ հանեց ու երեսուն ար-
 ծաթը շահեցաւ, բայց Յիսուս կարող է եւ կկամենայ
 ինքզինքը ազատել Հրէից ձեռքէն ու չթողուլ որ զինքը
 մեռցընեն: Երբ տեսաւ որ թէ Հրեայք եւ թէ հը-
 ուովմայեցի գատաւորը իբրեւ մահապարտ դատա-
 պարտեցին զՅիսուս, զզջումի եկաւ (փխշման եղաւ).
 բայց այն զզջումը ունայն եւ անօգուտ էր բոլորովին,
 վասն զի ապաշխարութեան զզջում՝ չէր. եւ այս ան-
 կից յայտնի է որ չգիմեց իսկոյն խոնարհութեամբ
 առ ամենողորմն Աստուած կամ առ քաղցրագութ
 Փրկիչն, եւ թողութիւն չխնդրեց: Տարաւ այն նզո-
 վեալ երեսուն արծաթը, դրաւ քահանայապետներուն
 եւ ծերերուն առջեւն ու ասաց. «Մեզայ զի մասնե-
 ցի զարիւն արդար, — Մեզայ, գէշ արի որ արդար
 մարդուն արիւնը մտայ՝ զինքը ձեր ձեռքը մասնե-
 լով»: Կարծէր ողորմելին որ այն խօսքով նոցա քարա-
 ցեալ սիրտը պիտի շարժէ ու խզմտանքի բերէ զի-
 րենք. բայց յոյսը պարապ ելաւ: Պատասխան տուին
 նոքա թէ Մեր ինչ փոյթն է. այդ քու գիտնալու բա-
 նըք է. «Մեզ չէ փոյթ, դ՛ն գիտես»: Յուսահատած
 ելաւ զնաց տաճարը, նետեց այնտեղ ստակն ու ինքը
 զնաց իւր տունը, ինքզինքը կախեց խզուեցաւ:
 Օրերով այնպէս մնալով ուռեցաւ հոտեցաւ մարմինը,
 եւ փորոտիքը դուրս թափեցան՝ ի նշան հոգևով եւ
 մարմնով կորսուելուն:

Յուդայի ցուցուցած զզջման ու մեզային անօգուտ
 լինելը մեծ խրատ է ամենայն քրիստոնէից, մանա-

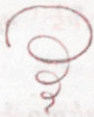
ւանդ այն մեղաւորաց սր ապաշխարութեան խորհրդոյն մերձենալով այս օրերս՝ բաւական կհամարին իրենց մեղայ ասելը, եւ չեն մտածեր թէ ամէն մեղայ ասող իւր մեղքերուն թողութիւնը չէ առած եւ սուտ մեղայով թողութիւն չկրնար առնուլ: Սուրբ Հայրն մեր Գրիգոր Նարեկացի ճշմարիտ մեղային գովասանքները երկարօրէն գրելէն վերջը կասէ. «Քանզի սով «ոք գիմեալ կալաւ զեղջերաց սեղանոյ այսր սրբու- «թեան, եւ ոչ առժամայն պրծեալ ի պատժոց ան- «արատ դտաւ». այսինքն սով կայ որ այս սուրբ մեղայի սեղանին եղջիւրները վազեց բռնեց իբրեւ աղատանարան, ու իսկոյն չազատեցաւ ամէն պատիժներէ ու չարգարացաւ ամէն յանցանքէ: Վասն զի յայտնի է հին կտակարանի պատմութեանէն որ սով որ անգիտութեամբ կամ տկարութեամբ մեծ կակ յանցանք մը գործած լինելով՝ կվազէր կընկնէր տաճարն ու ողջակիզաց սեղանոյն եղջիւրներէն կբռնէր, անոր պատիժ չկար: Յետոյ վրայ կբերէ երանելին. «Իսկ «եթէ Աքար զարմեան եւ Սաւուղ կիսեան եւ Յուդա «Սիմոնեան ասելով զսոյն ոչ արգարացան, եւ ես «վկայեմ իրաւամբք խոտտովանեալ զայս պայման «բանի, զի ակամայիցն բռնադատելոց ոչ է կատա- «րեալ սէր, ուստի եւ ոչ բովանդակապէս փրկու- «թիւն.» այսինքն, Իսկ թէ որ երիբոյի կողոպուտէն բան գողցող Աքարը մեղայ ասաց Յեսուայ առջեւը, եւ Սաւուղ թագաւորը մեղայ գոչեց Սամուէլ մարգարէին առջեւը, եւ Յուդա իսկարիովտացին մեղայ ասաց Հրէից քահանայապետներուն առջեւն ու թո-

ղութիւն չգտաւ՝ ոչ նա եւ ոչ առաջինները, ես ալ կճանչնամ ու կխոստովանիմ այս խօսքիս՝ այս պայմանիս արգարութիւնն որ, սէր որ ակամայութիւն ու բռնադատութիւն կայ, հոն կատարեալ սէր չկրնար գտնուիլ, ուստի եւ ոչ կարելի է յուսալ որ կատարեալ փրկութիւն եւ ազատութիւն ի մեղաց դոնուի:

Եւ յիրաւի, սուրբ Եկեղեցին կսովրեցընէ մեզի թէ զղջումը կամ մեղան պիտի լինի ներքին ցաւով սրտի, զզուելով ի մեղաց եւ հաստատուն առաջագրութիւն անելով միւսանդամ չմեղան չեւու. եւ ոչ թէ բերնով միայն մեղայ ասելով, իսկ սրտով դարձեալ մեղքը սիրելով եւ մեղքէ ետ կենալու միտք չունենալով: «Պատառեցէք զսիրտս ձեր եւ մի զհանդերձս» կասէ մարգարէն. այսինքն գրսէն մեղայ ասելը բան չէ, սրտով գոչեցէք մեղան որ Աստուծոյ ընդունելի լինի ձեր զղջումն ու ապաշխարութիւնը. «Զսիրտ սուրբ եւ զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ». Աստուծոյ ընդունելի բան մը կայ նէ՝ պարզ սիրտն ու խոնարհ հոգին է:

Եւ ահա այս մտքով պէտք է մեղայ ասէ մեղաւորը, այսինքն ճանչնալով որ մեղքը ատելի է Աստուծոյ. եւ ոչ թէ Յուդայի նման՝ առանց արծաթսիրութիւնը կամ ուրիշ սր եւ իցէ մոլութեան սէրը սրտէն հանելու, միայն ասելով թէ Գէշ արի որ արգար մարդուն արիւնը մտայ. «Մեղայ, զի մասնեցի զարիւն արգար»: Մեղան կատարեալ եւ ընդունելի անելու համար՝ մարդուս սէրը պէտք է կատարեալ լինի, ինչպէս որ կը հասկըցընէ մեզի նաեւ սուրբ Նա-

րեկացին . այնպէս որ մեղքը ատեմք՝ ոչ թէ պարզապէս մեղքին տգեղութեանը համար, ոչ թէ միայն անոր պատճառաւ մեղի տրուելու յաւիտենական պատժոց վախէն, եւ ոչ ուրիշ սր եւ իցէ անձնական շահու կամ օգտի յուսով, հապա մանաւանդ անոր համար որ մեղքը ատելի է Աստուծոյ, եւ մեք մեղանչելով՝ Աստուծոյ սէրը ոտքի տակ կառնումք. Այն ատեն մեր մեղան ալ Դաւիթ մարգարէին գոչած մեղային պէս ընդունելի կլինի Աստուծոյ, եւ ներքին ձայն մը կլսեմք մեք ալ նորա պէս՝ որ կասէ մեր սրտին՝ նախանայ խօսքովը. «եւ Տէր անցոյց զքեւ զմեզս քո»:

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆ.

ԼՍԱՐԱՆ անունով ընթերցմունքները մեզի հնարել տուողն եղած է գլխաւորապէս մերազնեայց մէջ տարածուիլ սկսած ուսումնասիրութիւնը, որով կարողալ չգիտցողներն անգամ կցանկան գոնէ շեշ մարդուս հարկաւոր գիտելիքները¹:

Մէկ կողմանէ այս ազգային ուսումնասիրութեան օրէ օր աճիլը տեսնելով, եւ միւս կողմանէ յորդորուելով քանի մի արժանապատիւ եկեղեցականաց խօսքերէն, ուրախութեամբ ձեռք զարկինք այս աշխատութեան, եւ այնպիսի ընդարձակ շրջան մի տըւինք ասոր՝ որ ամէն վիճակի անձինք եւս իրենց պիտոյիցն ու ակորժակին յարմար նիւթեր գտնեն մէջը:

Վասն զի հոգեշահ պատմութեանց եւ Jurisուց կարգը դրած եմք ամէն տեսակ կրօնական, եկեղեցական, եւս եւ բարոյական գիտելիքները, ինչպէս սուրբ գրքոց պատմութիւններ, տէրունական տօներու խորհուրդներուն ու արարողութեանցը բացատրութիւններ, մեծամեծ սրբոց՝ մանաւանդ ազգային սուրբերու վարքեր, եւ այլն: Իսկ կենցաղօգոս գիտելաց կարգին մէջ կդասաւորեմք ո՛ր եւ իցէ արտաքին, այսինքն պատմական, աշխարհագրական, բնագիտական՝ օգտակար տեղեկութիւններ:

Այսպիսի աշխատութեան ընդհանրապէս երկու գլխաւոր յատկութիւն տալը ամենահարկաւոր ճանչցեր եմք: Առաջինը այս՝ որ ոճը ո՛րքան կարելի է պարզ լինի, այնպէս որ ամէն մարդ կարենայ առանց դժուարութեան հասկընալ: Երկրորդը այս՝ որ ամենայնտօն կամ պատմութիւն կամ գիտելիք առանձին տետրակով հրատարակուի, եւ մէկ տետրակը միւսին հետ կապ չունենայ. այնպէս որ եթէ մէկը ամէն տետրակները չկարողանայ կամ չկամենայ ունենալ, արդէն առաձները անկատար ու պակասաւոր գրքի պէս չմնան, եւ իրենց ամբողջութիւնը չկորսնեն. միանգամայն ամէն տետրակներն ալ ստանալ կամեցողը կարենայ շատը ի միասին կազմել տալ հատոր հատոր՝ երբոր նոյն տեսակ նիւթերու վերայ եղած լսարանները շատնան:

(1) Մատեաց Ազգանի 1861 ամին, էջ 49.

ՀՐԱՏԱՐԱՎԵԱԼ.

Աւագ Երկուշաբթի.
Աւագ Երեքշաբթի.
Աւագ Չորեքշաբթի.

ՊԱՏՐԱՍՏԳ Ի ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՆ.

Ծնունդ եւ Յայտնութիւն Տեառն.

Տեառնընդառաջ.

Աւագ Հինգշաբթի.

Աւագ Ուրբաթ.

Չափիկ սուրբ Յարութեան Տեառն.

Համբարձումն.

Հոգեգալուստ.

Վարդավառ.

Վերափոխումն.

Սուրբ Խաչ.

Բռն Բարեկենդան.

Սուրբ Հովիթսմեանք.

Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ.

Որդիք եւ բռնունք սրբոյ Լուսաւորչին.

Մեծն Ներսէս Պարբեւ.

Սուրբ Պարգիս Չորավար.

Սուրբ Մինաս.

Յոր երանելի.

Թաղեոս առաքեալ, Ս. Սանդուխտ կոյս, եւ Ս. Շուշանիկ.

Ժամ եւ Ժամերգութիւն.

Երկինք.

Արեւն ու մուրակները.

Ջերմութիւն եւ Ջերմաչափ.

Մետեորազիտութիւն, կամ Գուշակութիւնք օդոց.

Մրջինք եւ Մեղուք.

Տնտեսութիւն.

Կոստանդնուպօլսոյ առումն ի Տաճկաց.

Երուսաղեմի առումն ու տաճարին կորձանումը.

Եգիպտոսի հնութիւնները.

Հեռագիր.

Գին իւրսականիւր սիւրակի 20 ֆոխ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԳԵՆ. ԵՊԱՏՈՍՏՈՒՆԻ
ՀԱՍՈՒՆ-ԱՐՄ. ՇԵՐ

Պ. Ա. ՄԻՇՈՒԿԻՆ
Ս. ՄԱՍՏՈՒՆԻՍԻ ԵՎԻՍ

